

De doodstraf ‘ter horreur en afschrikken van anderen’

Hoogheemraden van Rijnland waren streng maar rechtvaardig

— Bina Ayar

De dijkgraaf van Rijnland heeft een mooie, ruime kamer in een modern gebouw in het bedrijventpark van Leiden. Eentje die past bij zijn functie. Dat zijn voorgangers andere taken hadden blijkt uit een curieus voorwerp dat hij op zijn kast heeft staan. Het bijna halve meter lange ding is een ijzerbrandmerk. Het ijzeren voorwerp dat in ieder geval vóór 1746 is gemaakt, is voorzien van een houten greep. Aan de onderkant staat het wapen van Rijnland. Daarmee werden criminelen letterlijk gebrandmerkt. Tot aan de Bataafse Republiek bezat Rijnland namelijk criminele rechtspraak inclusief het halsrecht. Wie alleen maar gebrandmerkt werd, kwam er nog goed van af.

—Hoeveel mensen er in voorgaande eeuwen rondliepen met een tattoo van het waterschap is nooit onderzocht. Dat er minstens één persoon tot die straf is veroordeeld blijkt uit de archiefstukken. In het ‘crimineel dingboek’, het boek waarin de zwaardere straffen staan beschreven, wordt het proces van Willem Janszoon Kroon, een Brabander van een jaar of 32 uitvoerig beschreven. Kroon gaat 3 mei 1746 naar de Spaarndammerdijk, om daar uit de loods van de dijk een aantal voorwerpen te stelen. Zijn buit bestaat uit onder meer een beitel, distel, een bos met ringen en twee ijzeren bouten. Voorwerpen die ingezet werden bij een dreigende dijkdoorbraak. Een zware misdaad dus. Een gedeelte van het materiaal heeft hij al aan een Duitser verkocht als hij de volgende dag wordt betrapt op de dijk.

—Kroon bekent zijn misdaad ‘buiten pijn en banden van ijzer’. Zijn straf: de scherp-rechter, de beul van de stad, geselt hem

eerst ‘strengelijk’, waarna hij wordt gebrandmerkt met het wapen van Rijnland. Bovendien mag Kroon zich van de hoogheemraden die de rol van rechters vertolken, nooit meer vertonen in Holland en West-Friesland, op ‘pene van zwaardere straffen’. De gerechtskosten zijn overigens voor rekening van de veroordeelde.

—Als het aan dijkgraaf Johan van den Berg had gelegen had Kroon de doodstraf gekregen. Die had in zijn rol van officier van justitie geëist dat de man in Leiden aan een galg zou worden gewurgd. Na drie uur zou het lijk weggehaald worden en opnieuw worden ophangen aan Rijnlands eigen galg aan de Spaarndammerdijk, ‘ter horreur en afschrikken van anderen’. De hoogheemraden vonden dat blijkbaar een te zware straf.

—Wie wel tot de dood werd veroordeeld was de Spaarndammer Jan Wollebrantsz, alias Jan Braassem. In het Gravensteen in Leiden heeft de scherp-rechter hem in augustus 1587 met het zwaard geëxecuteerd. Zijn hoofd is daarna, op een staak gena-

— Dijkgraaf Doornbos

geld, aan de galg van Rijnland gehangen in de Heyning in Sloten. Al zijn bezittingen zijn geconfisqueerd. Wollebrantsz had dan wel Jan Fransz, sluiswachter en opzichter van de Spaarndammerdijk met twee messteken in de borst vermoord. Streng maar rechtvaardig waren de hoogheemraden.

—Met dank aan Rob van Iterson, archivist bij het Hoogheemraadschap van Rijnland.